

EUROPOS SAJUNGOS STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PANAUDOJIMO LIETUVOS REGIONUOSE 2005–2009 METAIS SOCIALINĖ-EKONOMINĖ ANALIZĖ

Algis Šileika, Rasa Šimulienė

Šiaulių universitetas

Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai, Lietuva

El. paštas: algis.sileika@dsti.lt, r.simuliene@gmail.com

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimas Lietuvos regionuose. Ištirta, kuriose srityse ir kuriuose regionuose lėšos įsisavintos sėkmingiausiai, o kuriose – blogiausiai. Analizuota Lietuvos regionų socialinė ekonominė raida 2005–2009 m. ir įsisavintos ES paramos įtaka jai. Nagrinėti diskusiniai regiono, jo plėtros ir regioninės politikos sampratos klausimai ir pateikti siūlymai dėl Lietuvos aukštesniojo lygio administracinių vienetų išskirstymo.

Pagrindiniai žodžiai: ES parama, regionai, regioniniai skirtumai, regioninė politika.

Įvadas

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Regionai – tai valstybės kaip ekonominės-socialinės sistemos posistemai. Nuo šių posistemių integruotumo laipsnio ir vieningą nacionalinę sistemą priklauso ir tolygi šalies ekonominė plėtra. 2010 m. panaikinus apskritis, Lietuvoje iš esmės nebeliko aukštesniojo lygio administracinių regionų. Lietuvos aukštesniojo administracinio skirstymo klausimas turi būti išspręstas iki 2013 m. prasidėsiančio naujojo ES paramos laikotarpio. Siekiant sėkmingai įgyvendinti regioninę politiką ir efektyviai pasinaudoti ES parama, svarbu teisingai išskirti naujuosius darinius. Straipsnio autoriai pateikia siūlymus naujųjų vienetų išskyrimo klausimu.

Tikėtina, kad sėkmingas naujųjų darinių išskyrimas prisidėtų ir prie regioninės diferenciacijos sumažinimo, ir prie tolygesnio ES paramos lėšų įsisavinimo pasiskirstymo tarp regionų ateityje. Lietuva, naudodamasi ES struktūrinių fondų parama kaip viena regioninės plėtros priemonių, stengiasi sumažinti atotrūkį tarp atskirų regionų ir socialinių sluoksnių juose, todėl labai svarbu analizuoti, kokių veiklos sričių plėtojimas labiausiai prisidėtų prie regioninės plėtros ir kaip regioninę plėtrą lemia ES struktūrinės parama.

Tyrimo problematika. ES finansinės paramos poveikis Lietuvai nagrinėtas Lietuvos laisvosios rinkos instituto (2005), Bradley, Untiedt ir Mitze (2007) ir UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“ (2007) studijose, Jakaitienės ir Klyvienės (2007) parengtame

straipsnyje. Pastebėtina, kad aptarti tyrimai buvo atlikti Europos Komisijos ar kitų institucijų vykdančių įsipareigojimus ES užsakymu. Reikia pabrėžti, kad šie tyrimai parengti esant sparčiam ekonomikos augimui, todėl ekonominės krizės kontekstas juose nėra paliestas, o svarbiausia, kad visi paminėti tyrimai atlikti nagrinėjant ES finansinės paramos poveikį Lietuvai kaip vienam regionui, nesigilinant į šalies viduje esančių regionų ypatumus ir jų skirtumus. Pažymėtina, kad tik nedaugelis Lietuvos tyrėjų (Morkūnaitė, 2010; Gudaitytė, Bautytė, Žalienė, 2009) nagrinėjo ES struktūrinių fondų paramos poveikį atskiriems Lietuvos regionams, todėl šiame straipsnyje bus atliekamas ES struktūrinių fondų paramos poveikio Lietuvos regionams vertinimas.

Tyrimo objektas – Lietuvos regionų vystymosi rodikliai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ES paramos poveikį Lietuvos regionų vystymuisi.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą ir teisės aktus, nagrinėjančius regionų sampratos, jų klasifikacijos, regioninės plėtros ir politikos ir ES struktūrinių fondų paramos klausimus.
2. Atlikti 2005–2009 m. Lietuvos regionų vystymosi rodiklių analizę.
3. Įvertinti ES struktūrinės paramos poveikį Lietuvos regionų plėtrai 2005–2009 m.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą naudoti mokslinės literatūros analizės ir sintezės, lyginimo, grupavimo, analogijų ieškojimo, indukcijos, dedukcijos, rajonavimo ir grafines metodas.

Regionų plėtros ir ES struktūrinių fondų teritoriniai klausimai

Vykstančiose diskusijose dėl regiono sampratos mokslininkai remiasi keliomis principinėmis regiono koncepcijomis. Vienoje jų regionas apibrėžiamas kaip tam tikro dydžio teritorinė erdvė, pasižyminti tam tikromis tik jam būdingomis savybėmis, kurios tampa regiono vientisumo kriterijumi, padedančiu apibrėžti jo

ribas (Šimelevič, Bagdzevičienė, 2001; Vaitiekūnas, 2001; Гладкий, Чистобаев, 2003; Mayhew, 2004; Mačys, 2006). Remiantis šia samprata, regionas apima tik žemės paviršiaus plotą, o regiono teritorijos oro erdvės priklausomybė lieka neapibrėžta.

Pagal kitą požiūrį (Vitkus, 2002; Armstrong, Taylor, 2004; Čaplikas, 2006; Pukelienė, 2008;) regionas apibrėžiamas ne tik kaip teritorija, bet ir kaip visa geografinė erdvė, kuri apima sausumos, vandens ir oro erdves. Taigi abejuose koncepcijose regionas apibrėžiamas panašiai. Jis yra tam tikro dydžio su tik jam būdingomis savybėmis išsiskirianti erdvės dalis. Skiriasi tik koncepcijose išskiriama erdvės apimtis, tačiau nei viename išvardytų požiūrių nenurodomas regiono lygis institucinėje sistemoje.

Nuo 1970 m. regionas pradamas nagrinėti ir kaip politinė erdvė. Regionalizmo teoretikas Keating regioną apibūdina kaip politinę areną, kurioje susitinka įvairūs politiniai, socialiniai bei ekonominiai veikėjai ir kurioje vyksta diskusijos bei priimami sprendimai tokiais svarbiomis temomis kaip ekonominė plėtra. Kartu kiekvienas regionas siekia ir savo specifinio intereso. Tokia regiono koncepcija remiasi ir daugelis Lietuvos mokslininkų (Paliukėnienė, 2004; Ačaitė, 2005; Bivainis, Tamošiūnas, 2007; Simanavičienė, Bruneckienė, Šimberova, 2007). Taigi regionai turi ir politinį aspektą.

Nagrinėjant subalansuotą regionų plėtrą, jos įtaką šalies ekonomikai, dažnai galima susidurti su dar viena regiono sąvoka, siejama su socialinės ir ekonominės erdvės visuma, apibūdinama visų nuosavybės formų ir gamybos struktūra, gyventojų, darbo vietų koncentracija ir turinti savo teritorijos valdymo organus (Бильчак и др., 1998). Šiuo atveju regionai gali apimti administracinės ar politinės jurisdikcijos sritis, kurių ribos gali varijuoti nuo tokių santykinai didelių plotų kaip pati valstybė iki tokių santykinai mažų plotų kaip vietos valdžia (Burbulytė, 2005). Taigi pagal šią koncepciją skiriasi ne tik apibrėžiama erdvė, bet akcentuojama, jog regionas turi savo valdymo organus.

Analizuojant ES teisės aktus, akivaizdu, kad ES, įgyvendindama vieną savo prioritetinių veiklos sričių – regioninę politiką, remiasi regiono kaip administracinio vieneto sąvoka (Čaplikas, 2006). Tokia regiono samprata pirmą kartą buvo panaudota senovės Romoje. Europos regionų asamblėjos statute regionas apibrėžiamas kaip žemesnis nei centrinė Vyriausybė lygio subjektas, turintis politinio atstovavimo galių, kurias įtvirtina išrinkta taryba arba, jeigu jos nėra, asociacija ar institucija, kurią regioniniu lygiu suformuoja žemesnė nei centrinė valstybės valdžia. Bendrijos regionų chartijoje regionas apibūdinamas kaip geografinis ir institucinis valdymo vienetas, o tai reiškia, kad regionai turi gebėti vystytis savarankiškai, kad taptų

ekonominės ir socialinės plėtros varikliais (Mačys, 2006).

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos įstatymus, galima pastebėti, kad regiono sąvoka pateikiama tik Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatyme (Žin., 2000, Nr. 66-1987; 2002, Nr. 123-5558), kuriame „regionas – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika“. Pagal šį įstatymą regionams yra priskiriamos apskritys. Kituose teisės aktuose regionas siejamas su administracinio vieneto apibrėžimu. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme teritorijos administracinis vienetas – tai teritorijos dalis, turinti savo ribas, centrą ir pavadinimą, kurioje valdymą organizuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba savivaldybės institucijos. Pagal Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą (Žin., 1994, Nr. 60-1183), teritorijos administraciniai vienetai yra apskritys ir savivaldybės. Seniūnijos šio statuso neturi.

Apibendrinant galima teigti, kad regionas siejamas su tam tikros erdvės išskyrimu iš visumos ir, kaip nurodoma „Britannica“ enciklopedijoje, turintis vientisumo savybę. Taigi regionas – tai administracinis vienetas, išsiskiriantis tik jam būdingais ekonomiais, socialiniais, kultūriniais, istoriniais ir etniniais savitumais, kuriame galioja šalies konstitucijoje įteisinta jame veikianči institucinė sistema. Šiuo metu Lietuva neturi tokio darinio, kuris visiškai atitiktų regiono apibrėžimą, pavyzdžiui, būtų etnografinis ir kartu pripažintas kaip administracinis vienetas. Vadinas, vartojama regiono sąvoka yra iracionali, t. y. regioną atspindi tik pagal formą ir ne visai išreiškia pagal turinį. Tačiau ši ypatybė netrukdo mokslininkams tyrinėti regionus, nes priklausomai nuo pasirinkto atlikti tyrimo tikslo, Lietuvoje galima išskirti teritorijas, kurios atitinka pasirinkto lygio regiono kriterijus.

Nagrinėjant regionus, susiduriama ne tik su skirtingomis regionų koncepcijomis, bet ir su nevieninga regionų klasifikacijos sistema. Pagal vertikalųjį pjūvį, t. y. atsižvelgiant į hierarchinį lygmenį ir erdvinis kriterijus, regionus galima suskirstyti į makro-, mezo- ir mikroregionus. Nors pagal ES taikomą regionų NUTS klasifikatorių Lietuva traktuojama kaip vienas regionas, priklausantis NUTS II lygiui (gyventojų skaičius – nuo 800 tūkst. iki 3 mln.), kuriam ir skiriamos ES struktūrinių fondų lėšos, straipsnio autorių tyrime šalies teritorijos regionavimui taikytini skirstymo lygmenys atitinka tokius orientacinius teritorinius vienetus: makroregionai – buvusių apskričių teritorijas, mezolygmens regionai – savivaldybių teritorijas, o mikroregionai – seniūnijas.

Nagrinėjant regionus horizontaliuoju pjūviu, priklausomai nuo regionavimo tikslų ir pasirinktų vertinimo kriterijų, galima išskirti tokias regionų rūšis:

- 1) Ekonominiai regionai, kuriuos vienija ekonominiai kriterijai ir kurio ribos ne visada sutampa su administracinėmis ribomis.
- 2) Istoriniai regionai susidaro kaip tam tikrų istorinių procesų atspindys ir jų išskiriamas ganėtinai nesudėtingas.
- 3) Geografiniai regionai dažnai vadinami geografinėmis sritimis ir suvokiami kaip savito, kultūriškai pagrįsto santykio tarp žmonių ir jų erdvinės aplinkos išraiška (Burbulytė, 2005).
- 4) Politiniai regionai. Regiono samprata plačiai taikoma tarptautinėje politikoje. Skiriasi tik taikymo mastas. Dažniausia tarptautinėje politikoje (tarptautiniuose santykiuose) regionas reiškia, kad egzistuoja santykių sistema tarp grupės valstybių, kurios geografiškai yra arti viena kitos.
- 5) Administraciniai regionai. Šį aspektą vertėtų nagrinėti, nes šiuo metu ypač aktualus ir diskusinis Lietuvos administracinių regionų išskyrimo klausimas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pažymima (Žin., 1992, Nr. 33-1014), kad Vyriausybė organizuoja valdymą aukštesniuose administraciniuose vienetuose. Šie regionai prilygintini makrolygio regionams. Straipsnio autoriai siūlo Lietuvos teritoriją suskaidyti į septynis administracinius makroregionus, siekiant įgyvendinti tolygų šalies vystymąsi.

1 pav. Lietuvos suskirstymo į administracinius regionus modelis
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Etninės kultūros globos tarybos duomenimis.

Analizuojant 1 paveikslą, pastebima, kad stengiasi suformuoti regionus, kurių centrai būtų patogioje vietoje lokalių centrų atžvilgiu ir kiek įmanoma išlaikyti etninių regionų ribas. Siūloma išlaikyti Mažosios Lietuvos regioną su regiono centru Klaipėda, Dzūkijos ir Suvalkijos etninius regionus su jų centrais – Vilniaus ir Kauno miestais. Aukštaitijos regionas padalytas į dvi dalis, norint suteikti gyventojams patogesnę aptarnavimą, tačiau stengiantis išlaikyti išorines šio etninio regiono ribas. Šiauliai patenka į mišrią juostą tarp Aukštaitijos ir Žemaitijos. Atsižvelgiant į tai, kad etnografinės ribos yra pakankamai sąlyginės, manoma, kad tikslinga būtų Šiaulių regioną palikti pagal esamas ribas, nes šis regionas yra kompaktiško dydžio, natūraliai susiformavęs, su patogia regiono centro dislokacijos vieta. Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, šio darbo autoriai palaikytų nuomonę, kad būtų logiška išskirti 7 Lietuvos makroregionus, stengiantis laikytis etnografinių regionų ribų, tačiau

atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip patogi geografinė padėtis, pakankamai išplėtotas susisiekimo infrastruktūra, išvystytas regiono centras ir kompaktiška regiono teritorija, t. y. patogus lokaliųjų centrų išsidėstymas regiono centro atžvilgiu. Šie dariniai turėtų tapti ekonomiškai ir politiškai pajėgūs regionai. Tačiau pasinaudoti šiuo suskirstymu kol kas nėra galimybės, nes atliekant statistinę analizę nagrinėjami Statistikos departamento pateikiami duomenys. Taigi šiuo metu Lietuvoje analizė gali būti atliekama pagal 10 makroregionų, 60 mezoregionų ir 546 mikroregionus.

Reikia pabrėžti, kad kiekvienas regionas plėtojasi visų pirma pagal savo turimus išteklius ir prioritetines veiklos sritis, stengdamasis išsaugoti savo ypatumus. Straipsnio autorių nuomone, regioninės plėtros ašis yra susijusi su gyvenimo kokybės užtikrinimu – tai gyventojų skurdo, aprūpinimo gyvenamu plotu, viešųjų paslaugų kokybės ir galimybės jas gauti bei darbo paklausos problemų sprendimas, kuo efektyviau

panaudojant savo turimus išteklius. Siekiant įvertinti regionų plėtrą ir jos atitikimą regionų plėtros vizijai, būtinas nuolatinė stebėseną ir vertinimas. Svarbu pažymėti, kad regionų plėtros galimybės yra labai ribotos, jeigu jiems nesuteikiamas pakankamas savarankiškumas.

Neatsiejama nuo regionų plėtros yra ir regioninė politika, kuri parodo ryšius tarp valstybės ir regionų bei regionų tarpusavyje. Galima teigti, kad ir regioninės politikos vieningos sampratos nėra. Straipsnio autoriai remiasi tokia regioninės politikos samprata – tai politika, skatinanti regionų ekonominę bei socialinę progresą ir užtikrinanti, jog tas progresas būtų susijęs ir su kitų sričių pažanga. Šis progresas sumažina socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir skatina darnią visos šalies plėtrą. Svarbu akcentuoti, kad siekiant skirtumų sumažinimo, svarbu atsilikusiems regionams suteikti ir tam tikrų pranašumų prieš išsivysčiusius regionus. Reikėtų akcentuoti, kad svarbiausias regioninės politikos uždavinys yra kuo efektyviau panaudoti turimus regionų išteklius, skatinti regionų ekonominę ir socialinę progresą bei užtikrinti, jog tas progresas būtų susijęs ir su kitų sričių pažanga, nes tai padėtų sumažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų bei skatintų darnią visos šalies plėtrą. Pažymėtina, kad nacionalinės ir ES ekonominės politikos atstojamosios iš esmės vyksta ta pačia kryptimi.

2007–2013 m. ES struktūrinė parama Lietuvai (daugiau nei 23 mlrd. Lt) teikiama pagal Lietuvos 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategiją ir atskiras veiksmų programas, skirtas tai strategijai įgyvendinti. 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija pratęsia 2004–2006 m. bendrajame programavimo dokumente suformuluotą strateginę viziją, kad Lietuva iki 2015 m. pasieks kai kurių ES-15 priklausančių šalių socialinio ir ekonominio išsivystymo lygį.

Regioninis aspektas abiejuose dokumentuose priskiriamas prie svarbių, nuolat pasikartojančių (horizontalių) sričių. „Proveržio“ sritims – tokioms, kurios turėtų labiausiai prisidėti prie Lietuvos ekonomikos augimo ilguoju laikotarpiu, yra priskirtos:

- Lietuvos žmonių žinių ir kvalifikacijos kėlimas (vadinamieji žmogiškieji ištekliai);
- moksliniai tyrimai;
- technologinė plėtra ir inovacijos.

Šioms sritims skirtas kelis kartus didesnis finansavimas, lyginant su 2004–2006 m. ES struktūrinių fondų teikiama parama skirstomos per tris pagrindinius fondus:

- Europos regioninės plėtros fondas regionams teikia įvairių finansinę paramą. Fondas numato investicijas į gamybą, siekiant sukurti ir išsaugoti ilgalaikes darbo vietas, investicijas į infrastruktūrą,

siekiant sujungti centrinus ES regionus su periferiniais, darbo vietų kūrimą bei paramą smulkiam ir vidutiniam verslui, technologijų plėtrą.

- Europos socialinis fondas remia projektus, sprendžiančius socialines problemas, finansuoja švietimą ir profesinį mokymą, įsidarbinimo galimybių plėtrą, mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą, švietimo ir profesinio mokymo sistemų tobulinimą.
- Sanglaudos fondo parama skiriama dideliems transporto ir aplinkos apsaugos projektams.

Dar yra ES Solidarumo fondas, kuris teikia pagalbą stichinių nelaimių atveju.

Taigi ES struktūrinė parama suteikia galimybę kiekvienam regionui sustiprinti savo prioritetus ir identiškumą jame, skatindama decentralizaciją ir efektyvumą. Jos įgyvendinimas valstybėje priklauso nuo tos šalies pasirengimo pasinaudoti ES struktūrinių fondų teikiama parama.

Tyrimo metodika

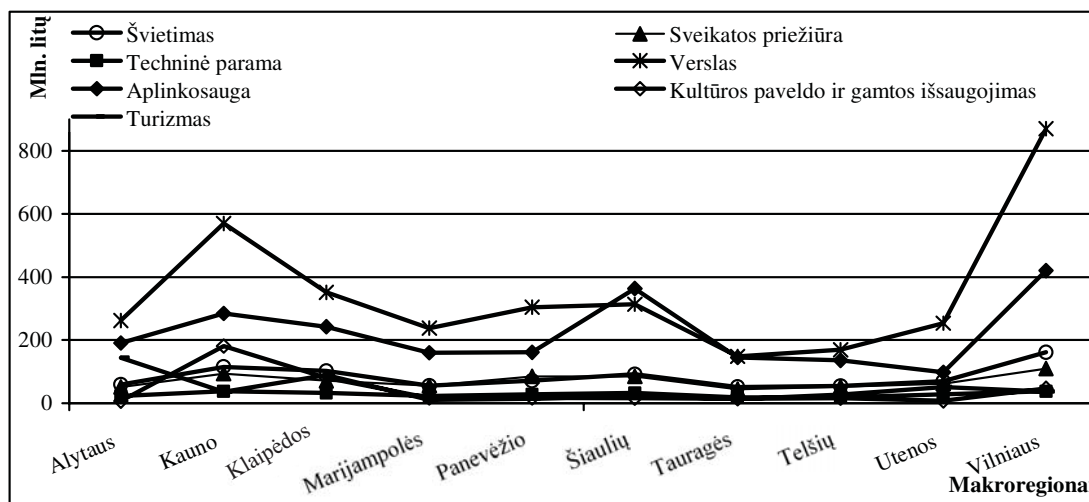
Taikant mokslinės literatūros ir norminių dokumentų bei faktinės medžiagos analizės ir sintezės metodus, atliktas regionų teorinių klausimų tyrimas. Daug dėmesio skirta regionų klasifikacijos analizei. Panaudojant rajonavimo metodą, motyvuotas naujų makrolygio administracinių vienetų išskyrimas. Atlikta ES struktūrinių fondų panaudojimo šalyje analizė. Taikant grafinį, indukcijos, dedukcijos, lyginimo, grupavimo, analogijų ieškojimo, sisteminės analizės metodus, atliktas struktūrinių fondų įtakos regionų vystymosi rodiklių dinamikai vertinimas 2005–2009 m. pagal Bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) vienam gyventojui, materialinių investicijų vienam gyventojui, nedarbo lygio ir migracijos rodiklius. Regionų diferenciacijai atskleisti panaudoti statistikos rodiklių variacijos koeficientai, paskaičiuoti siekiant nustatyti, kokių laipsniu vidutinė tiriamų rodiklių reikšmė yra nutolusi nuo visų duotų požymio reikšmių (kaip vidutinio kvadratinio nuokrypio ir vidurkio santykis). Atliktos analizės duomenys apibendrinti naudojant abstrahavimo, konkretizavimo ir grafinį metodus.

ES struktūrinių fondų įtakos regionų socialinei-ekonominei raidai 2005–2009 m. analizė

Šiuo metu dėl ekonomikos sąstingio ir beveik nemažėjančio nedarbo, tikslingas ES struktūrinės paramos lėšų panaudojimas galėtų padėti išspręsti esančias problemas. Remiantis Finansų ministerijos duomenimis, pateikiamais 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos naudos žemėlapyje, kuriame atsispindi 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos įgyvendinamų ar jau įgyvendintų projektų regionuose gaunama nauda jų gyventojams, pirmiausia išanalizuojamas ES paramos įsisavinimo pasiskirstymas Lietuvos regionuose. Reikia pa-

brėžti, kad kai kurios veiksmų programų priemonės priskiriamos kelioms veiklos sritims, todėl tyrimo metu susidurta su kai kurių duomenų persidengimo problema, tačiau šis persidengimas tyrimo tikslui pasiekti reikšmingesnės įtakos neturi, nes persidengiančių

duomenų lyginamasis svoris nėra didelis. Kaip vyko ES paramos įsisavinimas atskirose Lietuvos makroregionų srityse, vaizduojama 2 ir 3 paveiksluose.

2 pav. Įsisavinamų lėšų statistika aplinkosaugos, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo, turizmo, švietimo, sveikatos priežiūros, techninės paramos ir verslo srityse Lietuvos makroregionuose (2010 m. rugsėjo 24 d.)
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

ES struktūrinės parama aplinkosaugos srityje skirta vandens apsaugai, atliekų tvarkymui, oro kokybės, biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugai, energijos gamybai ir atsinaujinančių energijos išteklių vartojimo didinimui, visuomenės aplinkosauginiam švietimui. Ši sritis remiama pagal Sanglaudos veiksmų programą, o regioninis lėšų skirstymas taikomas pagal dvi priemones. Kaip pavaizduota 2 paveiksle, daugiausia šios srities lėšų tenka Šiaulių ir Vilniaus regionams (atitinkamai 363,4 ir 420,45 mln. Lt), mažiausiai – Telšių ir Utenos regionams (atitinkamai 135,87 ir 97,79 mln. Lt). Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios regionų įsisavinamos lėšų sumos buvo daugiau nei keturi kartai.

Kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo sričiai skirtomis lėšomis siekiama skatinti atvykstamąjį ir vietos turizmą, išnaudojant gamtos išteklius ir kultūros paveldą bei sudarant sąlygas aktyviam poilsiui. Taip paskatinama saugoti gamtinius išteklius, pritaikant juos gyventojų ir ūkio reikmėms. Šiai sričiai skirtos tik trys priemonės – viena iš Ekonomikos augimo veiksmų programos ir dvi iš Sanglaudos skatinimo veiksmų programos.

Kaip matyti, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo sričiai skirtas lėšas geriausiai įsisavino Kauno regionas (181,67 mln. Lt), blogiausiai – Alytaus regionas (7,16 mln. Lt). Skirtumas tarp regionų įsisavinamų lėšų buvo daugiau nei 25 kartai. Galima daryti prielaidą, kad tokį didelį skirtumą lėmė Alytaus regiono turtingumas kultūros paveldo požiūriu.

Finansavimas iš ES struktūrinių fondų 2007–2013 m. turizmo srityje orientuotas į aktyvaus poilsio bei kultūrinio turizmo infrastruktūros plėtrą. Iš 2 paveikslo matyti, kad daugiausia įsisavintų lėšų teko Alytaus regionui (144,12 mln. Lt), mažiausiai – Marijampolės regionui (10,47 mln. Lt). Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios regionų įsisavintos lėšų sumos buvo beveik 14 kartų. Galima daryti išvadą, kad, viena vertus, tokios situacijos susiklostymui įtakos turėjo tai, kad Alytaus miestas yra priskirtas regioniniams ekonomikos augimo centrams ir turi net dvi problemines savivaldybes (Druskininkų ir Lazdijų), kita vertus, nė vienai Marijampolės regiono savivaldybei nėra suteiktas toks statusas. Minėtoms teritorijoms numatytas papildomas finansavimas, skirstant lėšas teikiamas prioritetas, todėl Alytaus regionui skirtų turizmui lėšų suma yra gerokai didesnė. Regioniniams ekonomikos augimo centrams ir probleminėms teritorijoms turizmo infrastruktūros plėtrai skirtos lėšos skirstomos per regioninį projektų planavimą.

2007–2013 m. ES struktūrinių fondų parama švietimo srityje naudojama kurti galimybių mokytis visą gyvenimą sistemą, gerinti mokymosi paslaugų kokybę bei didinti prieinamumą, naudojama ugdyti tyrėjų ir mokslininkų gebėjimus, siekiama sustabdyti „protų nutekėjimą“ į užsienį. Švietimui skirtos priemonės naudojamos pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programas. Reikia paminėti, kad švietimo sričiai remti skirta daugiausia priemonių, lyginant su kitomis sritimis, tačiau regionini-

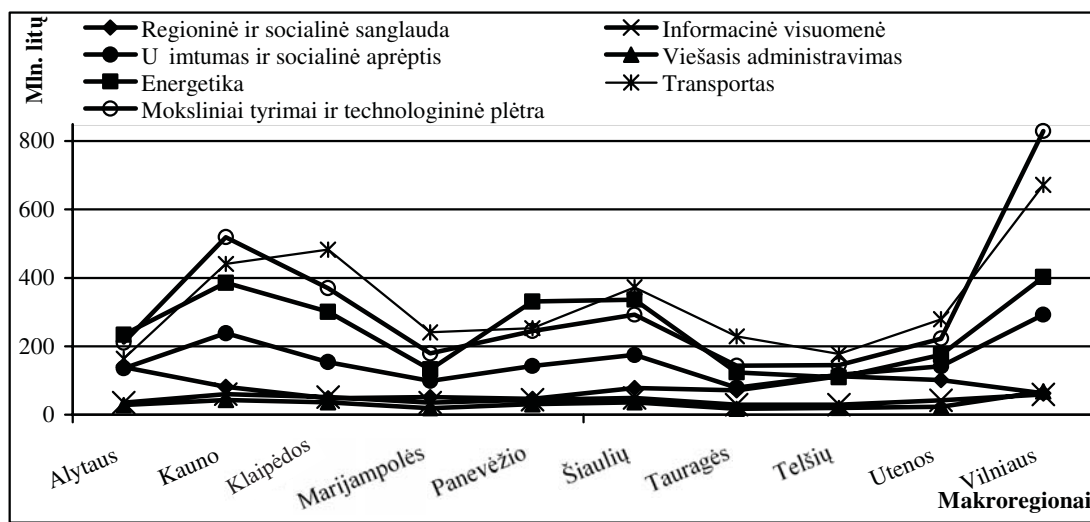
nis lėšų skirstymas taikomas tik pagal tris priemones. Kaip matyti iš 2 paveikslo, švietimo srityje daugiausia lėšų įsisavino Vilniaus regionas (161,71 mln. Lt), mažiausia – Tauragės regionas (51,26 mln. Lt), t. y. daugiau nei 3 kartus mažiau. Galima daryti išvadą, kad tokį lėšų pasiskirstymą lėmė aukštųjų ir kitų mokyklų dislokacija didžiuosiuose Lietuvos regionuose.

ES struktūrinių fondų parama sveikatos priežiūros srityje skirta paslaugų kokybei gerinti ir sveikatos priežiūros prieinamumo didinti. Ši sritis remiama pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programą. Regioninis lėšų skirstymas taikomas pagal tris priemones. Remiantis 2 paveiksle pateiktais duomenimis, matyti, kad sveikatos srityje daugiausia lėšų įsisavino Vilniaus regionas (110,09 mln. Lt), mažiausiai – Tauragės regionas (44,59 mln. Lt). Skirtumas tarp šių regionų įsisavinamų lėšų – beveik 2,5 karto. Tikėtina, kad daugiau struktūrinės paramos lėšų teko didiesiems Lietuvos regionams (Vilniaus ir Kauno) dėl universitetinių ligoninių dislokacijos.

Verslas remiamas pagal visas tris veiksmų programas. Struktūrinių fondų lėšos skirtos verslumui skatinti, įmonių produktyvumui didinti, įmonių augimui

ir plėtrai, ypač – mažų ir vidutinių įmonių plėtros potencialui didinti. Analizuojant 2 paveikslą, išaiškėjo, kad didžioji nauda įsisavinamų lėšų teko didiesiems ir labiau pažengusiems regionams. Didžiausia įsisavinamų lėšų suma atiteko sostinei (869,61 mln. Lt), mažiausia – Tauragės regionui (148,54 mln. Lt). Skirtumas tarp šių regionų lėšų sudarė beveik 6 kartus. Regioninis projektų planavimas taikomas tik vienai priemonei. Manytina, jog natūralu, kad didesniame regione yra daugiau verslininkų, todėl ir didesnė įsisavintų ES struktūrinės paramos lėšų, skirtų verslui, atiteko didiesiems regionams.

Techninės paramos prioritetai numatyti kiekvienoje teminėje veiksmų programoje. Jie papildoma vienas kitą, yra numatyti struktūrinių fondų paramos valdymo ir kontrolės sistemai sukurti. Projektai pirmiausia turi būti parengti, įvertinti, jiems skirtas finansavimas ir pradėtas jų įgyvendinimas, kad galėtų ištraukti kontroliuojantis mechanizmas, todėl natūralu, kad techninė parama įsisavinama lėčiausiai. Taigi techninės paramos lėšos geriausiai įsisavinamos Vilniaus ir Kauno regionuose (po 37,44 mln. Lt), lėčiausiai – Telšių ir Tauragės regionuose (po 18,72 mln. Lt).

3 pav. Įsisavinamų lėšų statistika energetikos, transporto, mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros regioninės ir socialinės sanglaudos, informacinės visuomenės, viešojo administravimo bei užimtumo ir socialinės aprėpties srityse Lietuvos makroregionuose (2010 m. rugsėjo 24 d.)

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

2007–2013 m. ES struktūrinių fondų parama energetikos srityje skirta Lietuvos elektros ir dujų rinkų integracijai į ES bendrąsias elektros ir dujų vidaus rinkas bei ja siekiama didinti energijos tiekimo patikimumą, saugumą ir efektyvumą. Iš 3 paveikslo akivaizdu, kad daugiausia lėšų įsisavinta Vilniaus regione (402,85 mln. Lt), mažiausia – Telšių regione (109,18 mln. Lt). Regioniniu lygiu skirstomos lėšos tik pagal vieną priemonę „Viešosios paskirties pastatų renovavimas regioniniu lygiu“, pagal kurią didžiausia

numatyta lėšų suma skirta būtent Vilniaus regionui. Dar viena priežastis, galėjusi turėti įtakos tokiam lėšų įsisavinimo pasiskirstymui, yra didesnis Vilniaus regiono privačių juridinių asmenų skaičius ir aktyvumas teikiant paraiškas šioje srityje.

ES finansavimas transporto srityje orientuotas į transporto infrastruktūros kūrimą ir tobulinimą – naujų kelių tiesimą, senų kelių platinimą ir modernizavimą, geležinkelio plėtrą, oro uostų ir uostų infrastruktūros gerinimą. Trys priemonės skirstomos per

regioninį planavimą, kur daugiausia lėšų transporto sričiai numatyta Vilniaus regionui, o tai galėjo turėti reikšmės įsisavinant lėšas, nes Vilniaus regionas transporto srityje lyderiauja pagal įsisavintų lėšų sumą (671,82 mln. Lt). Nors tikėtina, kad svarbesnė priežastis, prisidėjusi prie Vilniaus regiono lėšų įsisavinimo, ta, kad regione išsidėstę daugelis šiai sričiai reikšmingų objektų (pagrindinis ir didžiausias Lietuvos oro uostas, didžiausia geležinkelio stotis). Reikia paminėti, kad vienintelis Vilniaus regionas įgyvendino projektus (transeuropinė tinklo jungtis) aplinkkeliams tiesti. Kaip matyti iš 3 paveikslų, mažiausiai lėšų transporto srityje įsisavino Alytaus regionas (164,36 mln. Lt). Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios regionų įsisavinamos lėšų sumos buvo daugiau nei 4 kartai.

Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros (toliau – MTTP) ES paramos lėšos skirtos mažinti atotrūkį tarp valstybinio sektoriaus mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir verslo, taip pat mokslinių tyrimų infrastruktūrai gerinti ir informacinei bazei tobulinti. Svarbu paminėti, kad įgyvendinant MTTP srities Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos priemones Finansų ministerija 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos naudos žemėlapyje nurodė tik vieną įgyvendinamą projektą – tai Lietuvos mokslo tarybos vykdomas projektas. Šio tikslas – konkursų būdu finansuoti Lietuvos ir užsienio aukšto (tarptautinio) lygio jaunųjų ir patyrusių mokslininkų Lietuvos mokslo ir studijų institucijose vykdomus mokslinius tyrimus, taip skatinant mokslininkų geografinį ir tarpsektorinį mobilumą, tobulinant tyrėjų kvalifikaciją ir kompetenciją, pritraukiant ir integruojant aukšto (tarptautinio) lygio mokslininkus į Lietuvos mokslinių tyrimų sistemą ir stiprinant šios sistemos konkurencingumą pasaulyje. Šiam projektui iš viso buvo skirta 120 mln. Lt. Pasak Finansų ministerijos, projektas naudingas visiems Lietuvos gyventojams, todėl regionui tenkanti lėšų suma (nauda) priklausė tik nuo regiono dydžio. ES paramos lėšos, skirtos MTTP pagal visas veiksmų programas, geriausiai buvo įsisavinamos didžiuosiuose Lietuvos regionuose – Vilniaus (828,97 mln. Lt), Kauno (519,5 mln. Lt) ir Klaipėdos (369,86 mln. Lt). Mažiausiai lėšų teko Tauragės (143,04 mln. Lt) ir Telšių (145,3 mln. Lt) regionams. Paramos lėšos, tenkančios Vilniaus ir Tauragės regionams, skyrėsi beveik 6 kartus. Galima daryti išvadą, kad daugiausia lėšų teko tiems regionams, kuriuose yra įsikūrusios aukštosios mokyklos, mokslo ir technologijų parkai bei slėniai.

Regioninės ir socialinės sanglaudos lėšos skirtos plėtoti regionų infrastruktūrą ir mažinti socialinį atotrūkį tarp šalies regionų. Šios srities lėšos skirstomos pagal regioninį planavimą, išskyrus vieną priemonę – „Viešosios paskirties renovavimas nacionaliniu lygiu“. Kaip rodo 3 paveiksle pateikti duomenys, daugiausia lėšų teko Alytaus regionui (138,81 mln.

Lt), mažiausiai – Panevėžio regionui (47,08 mln. Lt). Todėl galima teigti, kad aktyviausiai paraiškas teikė ir kokybiškiausiai ruošė projektus Alytaus regiono savivaldybės. Paramos lėšos tarp šių regionų skyrėsi beveik 3 kartus.

Informacinės visuomenės srities struktūrinių fondų lėšomis siekiama sukurti informacinę visuomenę ir mažinti gyventojų socialinę atskirtį, atsiradusią dėl nevienodo informacinių technologijų naudojimo. Parama skiriama pagal dvi – „Žmogiškųjų išteklių“ ir „Ekonomikos augimo“ – veiksmų programas. Regioninis lėšų skirstymas taikomas tik pagal vieną priemonę – „Elektroninė demokratija“ („Ekonomikos augimo veiksmų programa“). Kaip matyti iš 3 paveikslų, daugiausia lėšų įsisavino Kauno regionas (60,05 mln. Lt), mažiausia – Tauragės regionas (28,84 mln. Lt). Paramos lėšos tarp šių regionų skyrėsi daugiau nei 2 kartus. Kadangi daugelis įgyvendinamų projektų naudingi visiems šalies piliečiams, todėl regionui tenkanti lėšų suma (nauda) priklausė tik nuo regiono dydžio, o labiausiai įsisavintų lėšų skirtumą lėmė pareiškėjų (galimi pareiškėjai valstybės ir savivaldybių įmonės, privatieji juridiniai asmenys ir asociacijos) aktyvumas pagal priemonę „Žmogiškųjų išteklių tobulinimas įmonėse“ („Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa“). Taigi galima teigti, kad aktyviausi buvo Kauno regiono pareiškėjai.

Užimtumas ir socialinė aprėptis daugiausia remiami pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą. ES struktūrinių fondų 2007–2013 m. lėšos skirtos darbuotojų kvalifikacijai kelti, šeimos ir darbo derinimo galimybių plėtrai bei įmonių socialinei atsakomybei įtvirtinti. Pareiškėjų gausa ir regioninis lėšų skirstymas, organizuojamas tik pagal keletą šios srities priemonių, lėmė, kad didžiausia lėšų suma įsisavinta Vilniaus regione (292,76 mln. Lt), mažiausia – Tauragės regione (79,55 mln. Lt). Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios įsisavinamos sumos yra beveik 4 kartai.

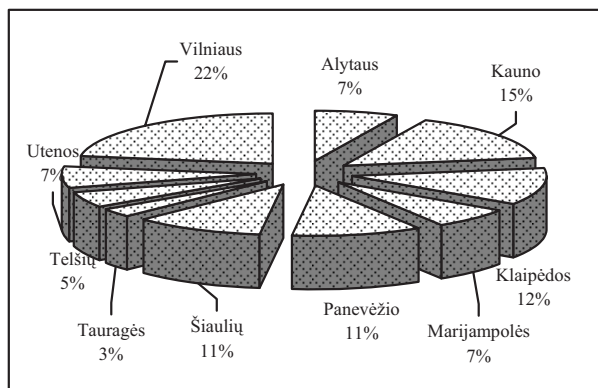
Viešasis administravimas remiamas tik pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą, yra orientuotas stiprinti valstybės tarnybos sistemą, ugdyti valstybės tarnautojų įgūdžius, diegti vieno langelio principą savivaldybėse, didinti valstybės tarnybos efektyvumą ir kt. Regioninis lėšų skirstymas organizuojamas tik pagal tris priemones, o tai lėmė, kad daugiausia lėšų teko sostinei (68,31 mln. Lt), mažiausia – Tauragės regionui (17,89 mln. Lt). Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios įsisavinamos sumos yra beveik 4 kartai. Be to, šios srities paramai gauti galimas platus pareiškėjų ratas.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad tolygiausiai lėšos buvo įsisavinamos informacinės visuomenės ir techninės paramos srityse. Didžiausia diferenciacija pastebėta kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo sri-

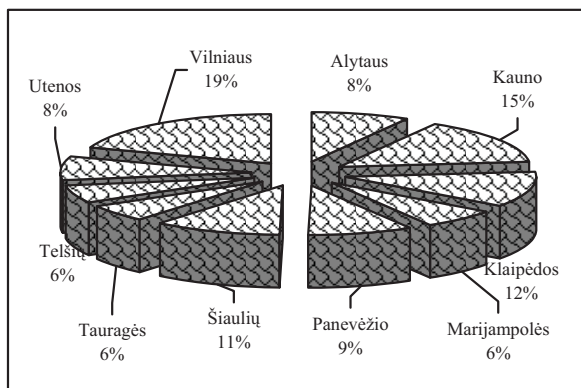
tyje. Tik trijose srityse lyderiauja ne sostinė – tai informacinės visuomenės, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo bei turizmo sritys. Manytina, kad regioninis lėšų skirstymas kai kuriose srityse sąlygojo mažesnę įsisavinamų lėšų diferenciaciją. Dėl daugumos svarbių šalies objektų (didžiausias oro uostas, dauguma aukštųjų mokyklų, universitetinės ligoninės) koncentracijos didžiuosiuose, labiau pažengusiuose regio-

nuose, ypač Vilniaus, lėmė tokį struktūrinės paramos pasiskirstymą šalyje.

Siekiant išsiaiškinti, kiek regioninė projektų atranka sąlygojo tolygesnį tarpregioninį lėšų pasiskirstymą, tikslinga palyginti abiejų laikotarpių Lietuvos regionuose įsisavintos ES paramos dydį – BDP paramos (2004–2006 m.) ir ES struktūrinių fondų lėšų (2007–2013 m.). Šių lėšų pasiskirstymas Lietuvos makroregionuose pavaizduotas 4 ir 5 paveiksluose.

4 pav. BPD paramos pasiskirstymas Lietuvos makroregionuose
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

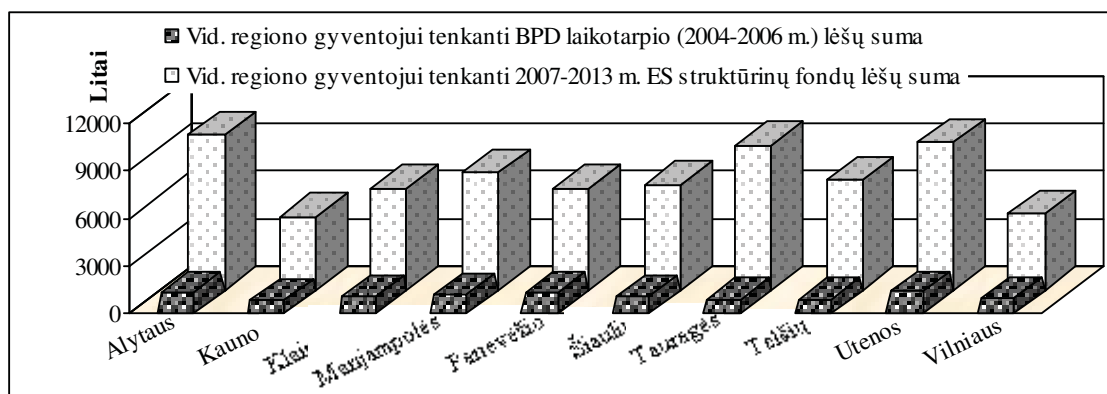

5 pav. 2007–2013 m. struktūrinių lėšų įsisavinimas Lietuvos makroregionuose (2010 m. rugsėjo 24 d.)
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Iš 4 paveikslu matyti, kad daugiausia lėšų teko Vilniaus regionui (22 proc.), mažiausia – Tauragės regionui (3 proc.). Net beveik pusė ES paramos 2004–2006 m. atiteko didiesiems regionams – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos. Nagrinėjant dabartinį laikotarpį, pastebima, kad įsisavinamų lėšų pasiskirstymas taip pat nėra tolygus (žr. 5 pav.). Reikia paminėti, kad nors šio laikotarpio parama dar nebaigta įsisavinti, tačiau lyginant turimus duomenis, pastebimas nežymus panaudotų lėšų tarpregioninių skirtumų sumažėjimas, lyginant su BPD laikotarpiu.

Pagal gyventojų skaičių tarp didžiausio – Vilniaus – ir mažiausio – Tauragės – regiono skirtumas yra apie 6,7 karto. Siekiant tiksliau atskleisti tiriamų ES struktūrinių fondų paramos poveikį tarpregioninių skirtumų mažėjimui, tikslinga eliminuoti gyventojų skaičiaus skirtumus regionuose. 6 paveiksle pateikta abiejų tiriamų laikotarpių metu įsisavintų struktūrinių

fondų lėšų suma, tenkanti 1 regiono gyventojui. Analizuojant šį paveikslą matyti, kad BPD laikotarpiu (2004–2006 m.) daugiausiai ES struktūrinių fondų lėšų teko 1 Utenos regiono gyventojui (1313 Lt), mažiausiai – Tauragės (855 Lt) ir Telšių (868 Lt) regionų gyventojams. Paramos suma 1 gyventojui skyrėsi daugiau nei 1,5 karto. Dabar struktūrinių fondų paramos lėšų panaudojimas pasikeitė, daugiausia jų teko 1 Alytaus regiono gyventojui (9725,59 Lt), mažiausiai – Kauno regiono 1 gyventojui (4634,25 Lt). Tenkanti lėšų suma 1 gyventojui tarp šių regionų skiriasi daugiau nei 2 kartus, o tai leidžia daryti prielaidą, kad šis skirtumas prisideda prie tolygesnio tiriamų lėšų pasiskirstymo šalyje. Pabrėžtina, kad Kauno regionas, taip pat ir Vilniaus, kuris tiriamu aspektu tik nežymiai aplenkė Kauno regioną, yra vieni didžiausių ir reikšmingiausių Lietuvos makroregionų pagal savo techninį ekonominį ir socialinį potencialą.

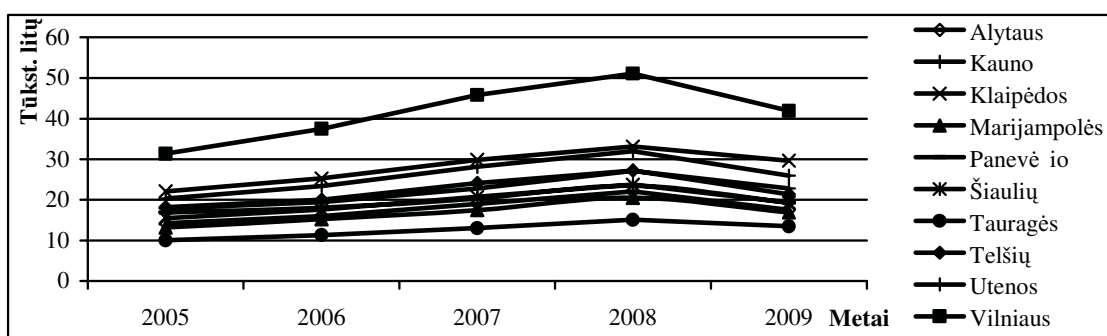

6 pav. ES struktūrinių fondų lėšos, tenkančios vidutiniškai 1 makroregiono gyventojui BPD ir 2007–2013 m. Šaltinis: Sudaryta autorių, remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Apibendrinant galima teigti, kad per tiriamąjį laikotarpį dėl vykdytų paramos administravimo pakeitimų (pvz., paramos lėšų skirstymas, taikant valstybinę ir regioninę projektų atranką, bei kt.) buvo pasiektas efektyvesnis ir tolygesnis paramos įsisavinimas. Be to, investicijos buvo planuojamos atsižvelgiant į valstybės strateginius tikslus bei atskirų regionų ekonominę situaciją ir specifinius poreikius. Kaip pavyzdį galima paminėti, kad mažiausias Tauragės regionas, kuriame gyvena beveik 7 kartus mažiau gyventojų nei Vilniaus regione, BPD laikotarpiu (2004–2006 m.) gavo tik apie 3 proc. paramos, o 2007–2013 m. – dvigubai daugiau.

Kadangi ES struktūrinių fondų parama iš esmės yra skirta regioniniams skirtumams mažinti, tikslinga išanalizuoti bendrą regionų socialinę-ekonominę būklę, lyginant esminius makroekonominės veiklos rodiklius ir apskaičiuojant variacijos koeficientą kiekvienam jų. Tyrime naudoti Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenis.

Bendrasis vidaus produktas. Šalies regionų vystymosi eigą 2005–2009 m. akivaizdžiai rodo BVP, tenkančio 1 gyventojui, rodiklio dinamika (žr. 7 pav.).

7 pav. Bendrasis vidaus produkto, tenkančio 1 gyventojui, dinamika Lietuvos makroregionuose 2005–2009 m.

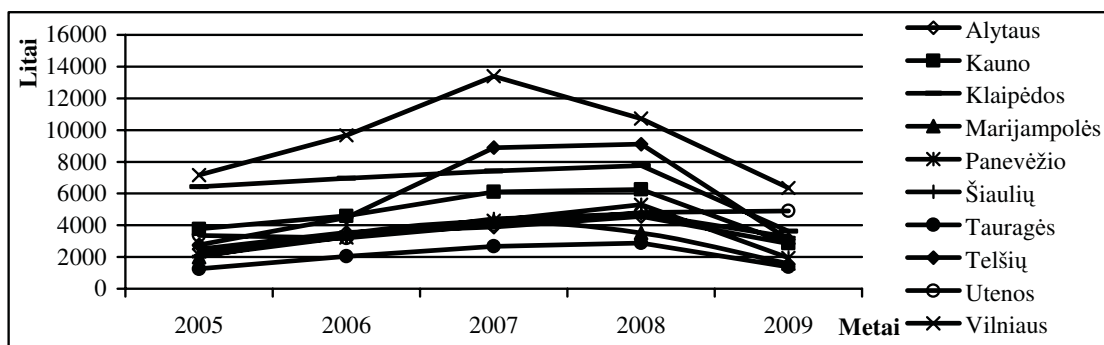
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Iš 7 paveiksle pateiktų duomenų matyti didelis BVP, tenkančio 1 gyventojui, atotrūkis tarp Vilniaus ir kitų Lietuvos regionų. Akivaizdu, kad šis atotrūkis tiriamuoju laikotarpiu nemažėjo. Didesnis už Lietuvos vidurkį BVP, tenkantis 1 gyventojui, buvo sukuriamas tik Vilniaus ir Klaipėdos regionuose. Vilniaus regione šis rodiklis 2005 m. sudarė 31 tūkst. Lt, o Tauragės – tik 10 tūkst. Lt. Taigi 2005 m. labiausiai išsivysčiusiame regione 1 gyventojui teko 3,11 karto didesnis BVP nei labiausiai atsilikusiam šalies regio-

ne. 2009 m. akivaizdus BVP, tenkančio 1 gyventojui, sumažėjimas, lyginant su 2008 m., matyti visuose regionuose, tačiau liko didelis skirtumas tarp sparčiausiai besivystančių (Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos) regionų ir mažiau pažengusių (Tauragės, Alytaus ir Marijampolės) regionų. Skirtumas tarp BVP, tenkančio 1 gyventojui, tarp Vilniaus ir Tauragės regionų iš esmės liko toks pats – pastarajame regione šis rodiklis 2009 m. buvo 3,12 karto mažesnis. Jeigu 2005 m. BVP tenkantis 1 gyventojui, lyginant su šalies vidur-

kiu, buvo mažesnis 8 šalies regionuose, 2009 m. ši padėtis taip pat nepakito. Vadinasi, regioniniai skirtumai nagrinėjamo rodiklio požiūriu per tiriamąjį laikotarpį nepakito teigiama linkme.

Materialinės investicijos. Analizuojant regioninius skirtumus, būtina atsižvelgti ir į materialinių investicijų, tenkančių 1 gyventojui, pasiskirstymą regionuose (žr. 8 pav.).

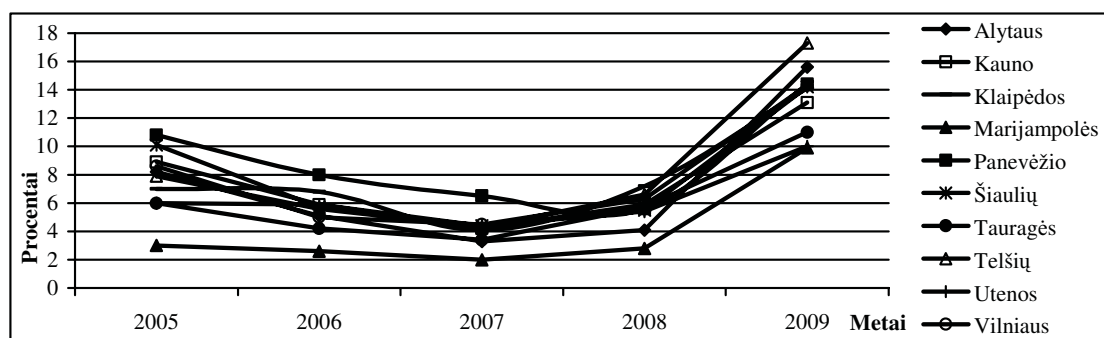

8 pav. Materialinių investicijų, tenkančių 1 gyventojui, dinamika Lietuvos makroregionuose 2005–2009 m. Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Kaip matyti iš 8 paveikslėlio, 2005 m. mažiausios materialinės investicijos 1 gyventojui buvo Tauragės regione (1268 Lt), o didžiausios – Vilniaus regione (7179 Lt). 2005 m. šalies vidurkį (4540 Lt) lenkė tik du regionai (Klaipėdos ir Vilniaus). 2009 m. padėtis gerokai keitėsi: kai kuriuose (Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio) regionuose šis rodiklis nukrito net žemiau 2005 m. lygio, bet šalies vidurkį lenkiančių regionų skaičius išliko toks pat. Pažymėtina, kad Utenos regionas pagal tiriamą rodiklį (4914 Lt) aplenkė net Klaipėdos regioną. Skirtumas tarp mažiausios aptariamo rodiklio reikšmės 2005 m. buvo 5,7 karto, o 2009 m. – 4,6 karto. Nors pats skirtumas vis dar išliko ryškus, tačiau akivaizdu, kad vertinant 1 gyventojui

tenkančias materialines investicijas, vyksta skirtumo tarp regionų mažėjimas. Svarbu paminėti, kad nuo pat įstojimo į ES šalyje augusios materialinės investicijos nuo 2008 m. gerokai sumažėjo. Būtina pabrėžti, kad materialinių investicijų pritraukimas yra viena pagrindinių priemonių, skatinančių regionų ekonominę augimą, o tai ypač aktualu silpniau išvystytiems šalies regionams.

Nedarbo lygis. Vertinant ekonominę-socialinę regionų plėtrą, svarbu įvertinti ir nedarbo lygį, kuris taip pat padeda atskleisti regionų išsivystymo skirtumus. Nedarbo problema neigiamai veikia regionų plėtrą. Nedarbo lygis Lietuvos regionuose 2005–2009 m. pateiktas 9 paveiksle.

9 pav. Nedarbo lygio dinamika Lietuvos makroregionuose 2005–2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

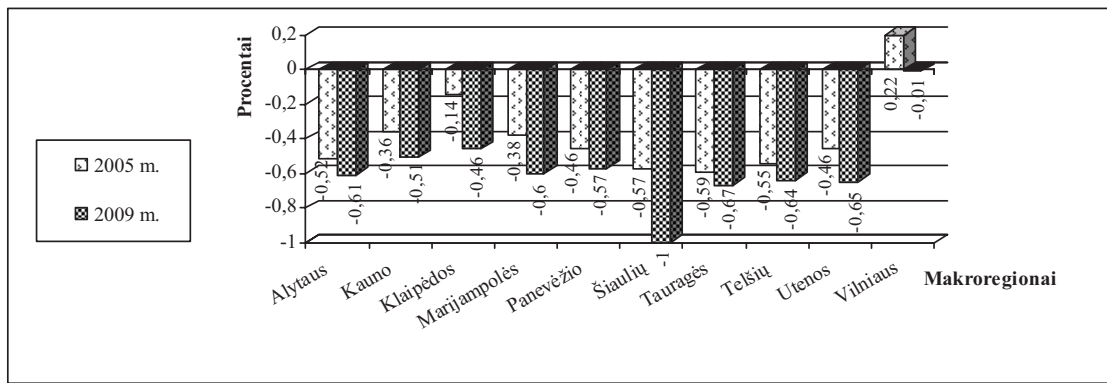
Dėl spartaus Lietuvos ekonomikos augimo iki 2007 m. pastebimas mažėjantis nedarbas net ekonomiškai silpnesniuose regionuose (žr. 9 pav.). Tačiau nuo 2007 m. padėtis keitėsi, 2009 m. jau matyti išaugęs didelis nedarbo lygis visoje šalyje. Galima pastebėti, kad per nagrinėjamą laikotarpį labiausiai nedarbo lygis išaugo Telšių regione ir 2009 m. jau siekė

17,3 proc. Mažiausias nedarbo lygio pokytis 2005–2009 m. buvo Marijampolės regione (kito nuo 3 iki 9,9 proc.). Būtina pažymėti, kad nedarbo lygio sumažėjimą 2005–2007 m. lėmė tiek ekonomikos augimas, tiek emigracijos procesai. Nedarbo lygio skirtumas tarp regionų per visą tiriamą laikotarpį sumažėjo nuo 3,6 iki 1,9 karto, tačiau lyginant su šalies vidurkiu,

padėtis pablogėjo. Jeigu 2005 m. 6 regionuose (Alytaus, Klaipėdos, Marijampolės, Tauragės, Telšių ir Utenos) nedarbo lygis buvo mažesnis už šalies vidurkį, 2009 m. – tik 4 (Kauno, Marijampolės, Tauragės, Utenos). Pasaulinė ekonominė krizė nedarbo lygį gerokai padidino, tačiau, kaip pažymi Finansų ministerija, nedarbo lygis būtų buvęs dar didesnis nesant ES paramai. Tai grindžiama tuo, kad įgyvendinus Lietuvos 2004–2006 m. Bendrąjį programavimo dokumentą, buvo sukurta apie 26,8 tūkst. darbo vietų (planuota 18,7 tūkst.), iš kurių net 13,1 tūkst. – ilgalaikės darbo

vietos. Tačiau nepaisant to, kad nedarbo lygio skirtumas, kaip minėta, per tiriamąjį laikotarpį sumažėjo, tačiau, lyginant su šalies vidurkiu, padėtis pablogėjo. Galima teigti, kad aptariamasis rodiklis parodė žemą teritorinės socialinės sanglaudos lygį Lietuvoje.

Migracija. Migracijos rodiklis yra svarbus vertinant regioninius skirtumus ir jų potencialą. Siekiant eliminuoti regionų gyventojų skaičiaus skirtumus regionuose, buvo apskaičiuotas regionų gyventojų migracijos saldo, t. y. kiek procentų nuo visų regiono gyventojų jis neteko. Šie skaičiavimai pateikti 10 paveiksle.

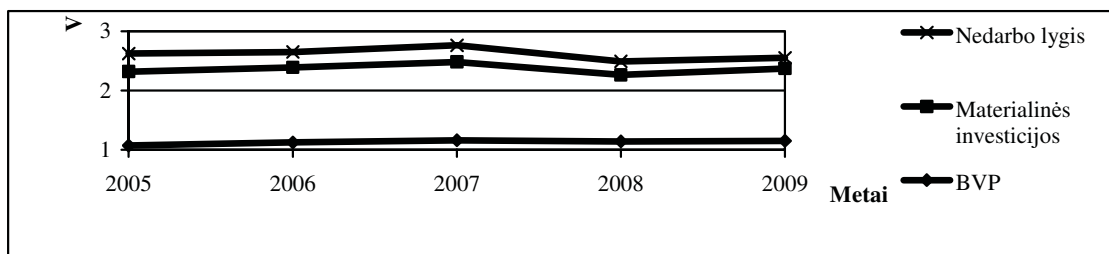
10 pav. Išvykusiųjų procentinė dalis nuo gyventojų skaičiaus makroregione 2005 ir 2009 m. (proc.)
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Kaip matyti iš 10 paveikslo, 2005 m. daugiausia gyventojų išvyko iš Tauragės ir Šiaulių regionų. 2009 m. šie regionai tiriamu aspektu išliko pirmaujančiais, tik susikeitė vietomis – Šiaulių regionas aplenkė Tauragės regioną. Mažiausiai 2009 m. išvyko iš Vilniaus regiono. Nors iš migracijos srautų sunku spręsti apie regiono patrauklumą, tačiau toks didelis išvykstančiųjų skaičius iš Šiaulių regiono leidžia daryti išvadą apie šio regiono nepatrauklumą kitų išsivysčiusių regionų atžvilgiu.

Galima konstatuoti, kad jeigu 2005 m. dėl migracijos saldo labiausiai nukentėjo mažiau išsivystę re-

gionai, todėl 2009 m. migracijos problema palietė ir labiau išsivysčiusius šalies regionus. Tačiau dėl migracijos ne tik mažėja gyventojų, bet ir vyksta „protų nutekėjimas“, t. y. prarandami aukštos kvalifikacijos specialistai, o tai stabdo regionų augimą. Atlikta analizė parodė, kad kapitalas ir darbo jėga yra stabilesni regionuose, kurie užtikrina didesnę grąžą jiems (Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno regionai).

Apibendrinant tyrimą, atlikta šalies regionų diferenciacijos analizė pagal tirtus rodiklius – BVP, materialines investicijas ir nedarbo lygį, apskaičiuoti šių rodiklių variacijos koeficientai 2005–2009 m. (žr. 11 pav.).

11 pav. BVP materialinių investicijų ir nedarbo lygio variacijos koeficientai 2005–2009 m.
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

Remiantis trijų rodiklių variacijos koeficientų kaita galima teigti, kad tiriamuoju laikotarpiu atotrūkis tarp šalies regionų pagal BVP yra mažiausias, lyginant su kitais analizuotais rodikliais. Akivaizdu, kad didžiausias variacijos koeficientas per visą laikotarpį buvo nedarbo lygio rodiklis, o materialinių investicijų rodiklio variacijos koeficientas užėmė tarpinę vietą tarp BVP ir materialinių investicijų rodiklių. Ši analizė atskleidė, kad variacijos koeficientų dinamika nebuvo vienakryptė. Rodiklių variacijos koeficientai iki 2007 m., nors lėtai, bet augo, todėl manoma, kad 2004–2006 m. ES parama regionų plėtrai turėjo priešingą nei planuota poveikį – regioniniai skirtumai pamažu didėjo, o struktūrinės paramos lėšos gausiau atiteko didiesiems, labiau ekonomiškai pažengusiems regionams. Nuo 2007 m. variacijos koeficientai rodo mažėjimo tendenciją, todėl tikėtina, kad būtent ekonominis nuosmukis prisidėjo prie regioninių skirtumų sušvelninimo.

Apibendrinant ES struktūrinių fondų įsisavinimo analizę ir Lietuvos regionų raidos analizę galima teigti, kad tam tikri skirtumai tarp regionų vystymosi neišvengiami, nes didieji Lietuvos regionai, turintys daugiau įvairių išteklių, turi geresnių galimybių pritraukti ir daugiau investicijų. Tai patvirtino ir atlikta analizė. Geriausiais rodikliais pasižymėjo Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno regionai, o pagal nagrinėtus rodiklius lėčiausiai vystėsi Tauragės ir Marijampolės regionai. Nors regioninių skirtumų mažėjimas vyko lėtai ir prieštaringai, o ES parama yra tik vienas daugelio veiksnių, lėmusių regiono vystymąsi, galima daryti išvadą, kad struktūrinių fondų parama ne tik prisideda prie Lietuvos regionų „išėjimo“ iš ekonominės recesijos, bet ir padeda pamažu mažinti tarpregioninius ekonominės ir socialinės raidos skirtumus (prie to ypač prisideda 2007–2013 m. struktūrinės paramos administravimo pakeitimai). Ypač pabrėžtina, kad 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos lėšų silpniausiajam Lietuvos regionui teko jau dvigubai daugiau nei praėjusiu BDP laikotarpiu (2004–2006 m.).

Išvados

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir teisės aktus, galima teigti, kad regioną galima apibrėžti kaip administracinį vienetą, išsiskiriantį tik jam būdingais ekonominiais, socialiniais, kultūriniais, istoriniais ir etniniais savitumais ir kuriame galioja šalies Konstitucijoje įteisinta jame veikianti institucinė sistema. Šiuo metu Lietuva neturi tokio darinio, kuris visiškai atitiktų regiono apibrėžimą, pavyzdžiui, būtų etnografinis ir kartu pripažintas kaip administracinis vienetas. Vadinasi, vartojama regiono sąvoka yra iracionali, t. y. regioną atspindi tik pagal formą ir nevisiškai išreiškia pagal turinį. Tačiau ši ypatybė netrukdo mokslininkams tyrinėti regionų, nes priklausomai nuo pasirinkto atlikti

tyrimo tikslo Lietuvoje galima išskirti teritorijas, kurios atitinka pasirinktos rūšies regiono kriterijus.

Remiantis atlikta mokslinės literatūros ir teisės aktų analize, daroma išvada, kad regioninės plėtros ašis yra susijusi su gyvenimo kokybės užtikrinimu – tai gyventojų skurdo, aprūpinimo gyvenamu plotu, viešųjų paslaugų kokybės ir galimybės jas gauti bei darbo paklausos problemų sprendimas, kuo efektyviau panaudojant turimus išteklius. Siekiant įvertinti regionų plėtrą ir jos atitikimą regionų plėtros vizijai, būtina nuolatinė stebėseną ir vertinimas. Tačiau nustatyta, kad regionų plėtros galimybės yra labai ribotos, jeigu jiems nesuteikiamas pakankamas savarankiškumas.

Remiantis atlikta mokslinės literatūros ir teisės aktų analize, teigtina, kad regioninė politika – tai politika, skatinanti regionų ekonominį ir socialinį progresą ir užtikrinanti, kad tas progresas būtų susijęs ir su kitų sričių pažanga. Šis progresas mažina socialinius bei ekonominius skirtumus tarp regionų ir skatina darnią visos šalies plėtrą. Svarbu akcentuoti, kad siekiant sumažinti skirtumus, svarbu atsilikusiems regionams suteikti ir tam tikrų pranašumų prieš išsivysčiusius regionus. Svarbiausias regioninės politikos uždavinys – kuo efektyviau panaudoti turimus regionų išteklius, skatinti regionų ekonominį ir socialinį progresą bei užtikrinti, jog tas progresas būtų lydimas ir kitų sričių pažangos, o tai padėtų sumažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų bei skatintų darnią visos šalies plėtrą.

Atliktas Lietuvos administracinių vienetų tyrimas atskleidė, kad būtų logiška išskirti 7 Lietuvos makroregionus, stengiantis prisilaikyti etnografinių regionų ribų, tačiau atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip patogi geografinė padėtis, pakankamai išplėtotą susisiekimo infrastruktūrą, regiono centras ir kompaktiška regiono teritorija, t. y. patogus lokalinių centrų išsidėstymas regiono centro atžvilgiu. Šie dariniai turėtų tapti ekonomiškai ir politiškai pajėgiais regionais.

Atlikta analizė atskleidė, kad tolygiausiai lėšos šalyje buvo įsisavinamos informacinės visuomenės ir techninės paramos srityse. Didžiausia diferenciacija pastebėta kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo srityje. Tik trijose srityse lyderiauja ne sostinė (informacinės visuomenės, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimo bei turizmo). Kadangi dauguma svarbių šalies objektų (didžiausias oro uostas, dauguma aukštųjų mokyklų, universitetinės ligoninės) dislokuoti didžiuosiuose, labiau pažengusiuose regionuose, ypač Vilniaus, tikėtina, kad tai viena esminių priežasčių, lėmusių struktūrinės paramos įsisavinimo pasiskirstymą šalyje. Sunkiausiai lėšos įsisavinamos aplinkosaugos srityse (matyt, tai lėmė aplinkosaugos projektų sudėtingumas), o sėkmingiausiai ES parama naudojosi šalies verslininkai.

Tam tikri skirtumai tarp regionų vystymosi yra neišvengiami, nes didieji Lietuvos regionai, turintys dau-

giau įvairių išteklių, turi geresnių galimybių pritraukti daugiau investicijų. Tai patvirtino ir atlikta analizė. Geriausiais rodikliais pasižymėjo Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno regionai, lėčiausiai vystėsi Tauragės ir Marijampolės regionai. Nors regioninių skirtumų mažėjimas vyko lėtai ir prieštaringai, o ES parama yra tik vienas daugelio veiksnių, turėjusių įtakos regionų vystymuisi, galima daryti išvadą, kad ES struktūrinių fondų parama ne tik prisideda prie Lietuvos regionų „išėjimo“ iš ekonominės recesijos, bet ir padeda pamažu mažinti tarpregioninius ekonominės ir socialinės raidos skirtumus (prie to ypač prisideda 2007–2013 m. struktūrinės paramos administravimo pakeitimai).

Literatūra

- Ačaitė, V. (2005). Lietuvos regioninės politikos aspektai ES kontekste. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (5), 8–13.
- Armstrong, H., Taylor J. (2004). *Regional economics and policy*. UK: Blackwell Publishing.
- Bendrasis vidaus produktas (BVP)*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>>.
- Bivainis, E., Tamošiūnas, T. (2007). Darnus regionų vystymasis: teorinis diskursas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (8), 30–36.
- Bradley, J., Untiedt, G., Mitze, T. (2007). *Analysis of Impact of Cohesion Policy*. Muenster and Dublin. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/hermin07.pdf>.
- Burbulytė, G. (2005). Regiono sampratos įvairovė regioniniuose tyrimuose. *Tiltai*, 4 (33), 19–29.
- Čaplikas, V. (2006). *Lietuvos ir Europos Sąjungos regioninė politika*. Kaunas: Atmintis.
- Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3030902&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3787&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
- Dėl Lietuvos Respublikos teritorinės sandaros tobulinimo*. Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_d=33493&p_k=1&p_r=2231>.
- Gyventojų migracija 2008–2009 m.* Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3780&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
- Gudaitytė, N., Baltutytė, K., Žalienė, I., (2009). Lietuvos regionų skirtumai ES struktūrinių fondų paramos kontekste. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (23), 211–218.
- Jakaitienė, A., Klyvienė, V. (2007). Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai. *Pinigų studijos. Ekonomikos teorija ir praktika*. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/leidiniai/pinigu_studijos2007_2/Jakaitiene_Klyviene.pdf>.
- Lietuvos apskritys 2007*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1283&PHPSESSID=>.
- Lietuvos laisvosios rinkos institutas*. (2005). Europos Sąjungos struktūrinių fondų įtaka Lietuvos ekonomikai. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=3170>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas. (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 123-5558.
- Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas. (1994). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1183.
- Mačys, G. (2006). *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Mayhew, S. (2004). *A Dictionary of Geography*. Oxford University Press
- Materialinės investicijos*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M4040301&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=4075&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
- Morkūnaitė, M. (2010). *ES struktūrinė parama ir jos paskirstymo kokybė Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <<http://www.kvalitetas.lt/lt/vies-sektoriuje/70>>.
- Nacionalinė bendroji strategija: Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti*. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/ES_Parama/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/Strategija_2007-03-30.pdf>.
- Paliukėnienė, D. (2004). Regiono administravimo veiksmingumas: pilietinės bendruomenės įtaka. *Filosofija, Sociologija*, 4, 27–36. Prieiga per internetą: <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil027_036.pdf>.
- Pukelienė, V. (2008). *Ekonominė integracija: teorija, ES politika ir procesai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Region: Britannica enciklopedija*. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/496048/region>>.
- Simonavičienė, Ž., Brukneckienė, J., Šimberova, I. (2007). Regionų konkurencingumo vertinimo teoriniai aspektai. *Ekonomika*, 77, 68–81.
- Šimelevič, K., Bagdzevičienė, R. (2001). *Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą*. Prieiga per internetą: <http://www.lrti.lt/veikla/RP_RegProc.doc>.

28. Vaitekūnas, S. (2001). *Apskrytys ar regionai?* Prieiga per internetą: <<http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2001/03/3ap.html>>.
29. *Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3060827&PLanguage=0&TableStyle=&But tons=&PXSId=4424&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
30. Vitkus, G. (2002). *Europos sąjunga. Enciklopedinis žinyras*. Vilnius: Eugrimas.
31. *2007–2013 m. ES struktūrinės paramos naudos žemėlapis*. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/projektuzemelapis#field_id=&prog_id=&inter_inst_id=&exec_inst_id=&munic_id=>>.
32. UAB „*Ekonominės konsultacijos tyrimai*“ (2007). Lietuvos integracijos į ES poveikio Lietuvos ekonomikai 2002–2006 metais (ex-post) vertinimas (LR Vyriausybės kanceliarijos galutinė tyrimo ataskaita). Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/5th_enlargement/facts_figures/galutine_ataskaita_ex_post_tyrimas_lt.pdf>.
33. Бильчак, В. С., Захаров, В. Ф. (1998). *Региональная экономика*. Калининград: Янтарный сказ.
34. Гладкий, Ю. Н., Чистобаев, А. И. (2003). *Регионоведение: учебник для студентов вузов*. Москва: Гардарики.

Šileika A., Šimulienė, R.

Socio-Economic Analysis of European Union Structural Funds Usage in the Regions of Lithuania in 2005-2009

Summary

Regions are the subsystems of a state as an economic-social system. The level of integration of these subsystems into a unified national system is what a sustainable national economic development depends on. Since year 2010, when the districts in Lithuania were abolished, higher level administrative regions no longer exist. Lithuanian higher administrative division issue must be resolved by year 2013, when the new period of EU support would start. It is important to correctly distinguish the new arrangements, in order to successfully implement regional policies and effectively use the EU support. The authors of the article present their proposals regarding the new units.

Using the support from EU Structural Funds as one of the regional development measures Lithuania strives to reduce the gap between different regions and social strata within them, therefore it is very important to analyze the development of which areas of activity would contribute to reducing this gap the most. Many researchers have been investigating the effect of the EU financial support on Lithuania during the rapid economic growth, therefore the context of economic crisis is not considered in their analyses. In addition, many studies have been carried out examining the impact of EU financial support on Lithuania as a single region, without going into the Lithuanian regional characteristics and differences among these regions. Only a few Lithuanian researchers examined the impact of EU structural funds support on individual regions of Lithuania. Therefore, the aim of this paper is to analyze the impact of EU support on development of Lithuanian regions.

The methods of scientific literature analysis and synthesis, graphic method, induction, deduction, comparison, grouping, searching for analogies, and systematic analysis have been used in the research. The analysis of use of the EU structural funds was prepared with reference to the data of the Ministry of Finance. The analysis of dynamics of Lithuanian economic-social development in regions during 2005-2009 was carried out taking into consideration GDP

per capita, physical investment per capita, unemployment and migration rates. The variation coefficients of statistical rates were used to reveal the regional differentiation. These coefficients have been calculated in order to determine how far the average value of indicators is from all values of a given attribute.

The authors substantiate the concept of regionalisation by comparative analysis of scientific literature. A region is an administrative unit that has unique economic, social, cultural, historical and ethnic peculiarities and an institutional system functioning as provided for in the Constitution of the country. Currently, Lithuania has no such formation that would fully match the definition of a region, for example, would be an ethnographic and a recognized administrative unit at the same time. Therefore the concept of a region used by us is irrational, i.e., it depicts a region only by form and not fully expresses it by content. However, this peculiarity does not prevent scientists from studying regions in Lithuania, because, depending on the chosen aim of the study, we can distinguish the areas that more or less meet the criteria for the selected type of a region. The survey has also revealed that it is logical to identify seven Lithuanian regions in an effort to preserve ethnographic regions, but according to criteria such as geographical location, fairly well-developed transport infrastructure, regional centre and developed territory of the region, it is practical to position local centres in the middles of regions. These formations have to become capable economic and political regions.

The present analysis of the country shows that the funds absorption has been the most even in the areas of information society and technical support. The biggest differentiation was observed in the area of preservation of cultural heritage and nature. The capital city Vilnius is not the leader only in three areas: information society, cultural heritage and nature preservation and tourism. The country's most important objects (the largest airport, seaport, most higher schools, university hospitals, etc.) are situated exac-

tly in the largest and more developed regions of the country (primarily in Vilnius, Kaunas and Klaipėda). It is likely that this is one of the reasons that largely determined the distribution of structural support in Lithuania. Absorption of funds is the most difficult in the area of environmental protection. This is apparently due to the complexity of environmental protection projects. The entrepreneurs of the country use EU support most successfully.

More efficient and more even absorption of support was achieved due the national and regional project selection and other administrative changes. It must be noted that investments have been planned taking into account the strategic aims of the state and economic situation and specific needs of particular regions.

The large regions of Lithuania that have more and different resources also have better possibilities to attract

more investments, as a result certain differences in the development of regions is inevitable. This is confirmed by the analysis. Overall, the best indicators of development were in Vilnius, Klaipėda and Kaunas regions, whereas Taurage and Marijampole regions had the slowest development. Decreasing of regional differences is slow and controversial, and EU support is just one of the many factors influencing regional development. Yet it still can be concluded that the EU structural support not only contributes to moving of the regions of Lithuania out of the economic recession, but also helps to gradually decrease inter-regional disparities in economic and social development.

Keywords: EU support, regions, regional differences, regional policy.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. vasario mėn.; straipsnis priimtas 2011 m. balandžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in February 2011; accepted in April 2011.